

בראשית

The Story of the Jewish People

1. בראשית פרק ד'

(א) וְהָאָדָם יָדַע אֶת-חַוָּה אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד וַתֵּלֶד אֶת-קַיִן וַתֹּאמֶר קִנִּיתִי אִישׁ אֶת-יְקֹנֶה (ב) וַתִּקַּף לְלֶדֶת אֶת-אָחִיו אֶת-הָבֶל וְיֵהִי-הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה

2. מדרש אגדה (בובר) בראשית פרשת בראשית פרק ד' סימן א'

[א] והאדם ידע את חוה. והביאה ממנו קין והיה הריון שלה בלא צער, ומקיש לידתה להריון, מה הריון ללא צער כך לידתה בלא צער: ותאמר קניתי איש את ה'. אמרה לשעבר הייתי אני ובעלי מציירים והקב"ה שותף עמנו ביצירתו שהאברים מחמתי ומחמת בעלי והנשמה מאת ה', לכך נקראו שמו קין על שם שקניתי איש את ה' ביני ובינו נברא את הולד הזה

3. רש"י בראשית פרק ד' פסוק א'

קין - על שם קניתי איש את ה' - כמו עם ה', כשברא אותי ואת אישי הוא לבדו בראנו, אבל בזה שותפים אנו עמו

4. רש"י הירש בראשית פרק ד' פסוק א'

א - ב) קניתי איש את ה'. המושג המקורי של הקניין תלוי במושג הייצור. כוחו של אדם הוא הונו הראשון. משום כך, עיקר משמעות "קנה" איננה קניין כסף, אלא קניין בכח. כך ה' הוא "קונה שמים וארץ" (בראשית יד, יט, כב): הוא קונם, שכן הוא בראם. ומכאן הקנה, המוציא פרח וציץ. וכן גם כאן: בהקרבת כוחי קניתי בן זכר - בעזרת ה' וסיועו. ההרגשה הראשונה של האם הראשונה היתה הרגשה עצמית; והיה בכך משום סילוף תודעת האם. אם החדורה ברוח החובה, היתה זוכרת את ה' תחילה; היתה חושבת על החובה והתפקיד, שהוטלו עליה על - ידי מתנת ה'. היה בכך משום סילוף ההכרה ומשום גירוי האנוכיות. הנקל לשער, שדבר זה השפיע על אופי הבן; ואכן, שמו מביע הכרה עצמית במידה גדולה עוד יותר; שכן, "קין" נגזר משורש "קון" (והשוה "צוד" ו"צדה"); ומכאן נגזר "קין": להבת החנית: "משקל קינו" (שמואל ב' כא, טז) (בדומה ל"קנה"); ומכאן נגזר גם "קונן", "קינה". והנה, היחס שבין "קון" ל"קונן" דומה ליחס שבין "און" ל"אונן". האונן מצטער על אוננו שאבד; וכך: המקונן מצטער על קניינו שאבד. ואכן, רק משאבד הקניין נרגיש את מלוא ערכו.

5. מדרש אגדה (בובר) בראשית פרק ד' סימן ב'

ויהי הבל רועה צאן. שנתיירא מן הקללה שקלל הקדוש ברוך הוא את האדמה, שנא' בעצבון תאכלנה (בראשית ג יז), והיה מתעסק ברעיית הבהמות, אבל קין לא נתיירא מהקב"ה והיה קשה עורף, ואמר אני אהיה עובד אדמה ועבד ולא הניח מפני הגזירה, שלא נאמר זו הגזירה אלא על אדם שחטא.

6. מלבי"ם בראשית פרק ד' פסוק ב'

(ב) ותוסף ללדת את אחיו. הבל היה בעיניו רק כתוספת על העקר, כי הבכור היה העקר אצלם (גם רמז שנולדו תאומים ונולד מהריון הראשון שע"ז אמר ותוסף ללדת), וכבר כתב הרמב"ם במורה נבוכים כי הקדמונים בעלי הצאבא היו מא- מינים שעבודת האדמה היא רצויה בעיני ה', והיו קוראים בני אדם על עבודת האדמה והיו שונאים רועי צאן, וכמ"ש כי תועבת מצרים כל רועה צאן, שהרועה נוסע ממקום למקום אבל העובד אדמתו ישבע לחם וישב במקום אחד, וע"כ היו מיחדים את הבכור לעבודת האדמה הרצויה בעיני ה'. ועי"כ שלידת הבל היה תוספת אצלה. לכן ויהי הבל רועה צאן, וזה גם כן טעם על קריאת שמו הבל, כי היה הבל אצלה, וקין היה עובד אדמה מצד בכורתו

7. ספורנו בראשית פרק ד' פסוק ב'

(ב) ויהי הבל רועה צאן. שהיתה מלאכת חכמה יותר ממלאכת עבודת אדמה

8. רש"י הירש בראשית פרשת בראשית פרק ד' פסוק א'

ויהי הבל רעה צאן. שלוש הוראות לשורש "רעה". "רעה": לשוטט ולבקש מספוא לצורך השלמת הגוף. ומכאן "רעה". "רעיון": לבקש מרעה רוחני לצורך השלמת הרוח: להרהר, לחקור. ומכאן עוד: "רעה": להתחבר עם פלוני, למצוא בו סיפוק חברתי. "רעה רוח": למצוא סיפוק בדברי רוח. שני "רעים" מוצאים סיפוק זה בזה ומשלימים זה את זה. בארמית "רעה" הוא תרגום של "רצה"; כל עצמו- לחפוף ולבקש. ויש לציין עוד ש"רעה" - במשמעותו הראשונה - מתייחס לבהמה, לרועה וגם למרעה. "גרן ויקב לא ירעם" (הושע ט, ב): גורן ויקב לא יספקו להם מרעה, לא יזונו אותם

יש לתמוה על כך, שהוא מזכיר כאן את הבל תחילה, אף על פי שקין היה הבכור, וגם להלן הוא מקדים את סיפורו של קין. אולם, עבודתו הטבעית של האדם היתה החקלאות. האדם היה זקוק "לעבד את האדמה" כדי למצוא לו מזון למחיה. קין בחר לו את העבודה הטבעית; ואילו הבל עבר לעבודה אחרת, והכתוב מדגיש זאת על ידי הקדמתה. עבודתו של קין היתה טבעית ומובנת מאלה

ניגוד חריף יתגלע לאחר ביו שני האחים האלה; אך אין התורה אומרת עליהם דבר - מלבד ההבדל במשלוח ידם. ומכאן, שהבדל זה רומז להבדל של תכונה ואופי - שיתגלע אחר כך בכל חריפותו בהתפתחות אומות העולם. כוונתנו לניגוד שבין עמים חקלאיים לבין עמים רועי צאן. שורשו של ניגוד זה נראה אצל שני האחים, שנבדלו זה מזה במשלוח ידם.

החקלאות דורשת את כל כוחותיו הגופניים של האדם. הגזירה האלהית - "בזיעת אפיק תאכל לחם" - מתגשמת בייחוד אצל החקלאי. עליו להקדיש את כל חייו לקיומו הגופני; המושג "קין", "קנה" - ההכרה העצמית וגאות הקניין - מתגלים ביותר אצל החקלאי. בזיעת אפיו הוא הרוה את אדמתו, וזו נעשית לו לערך עליון; היא הופכת לחלק של אישיותו, הוא נאחז בה ומתיישב. והנה, החקלאות מעוררת ומפתחת את התרבות; לזכותה יש לזקוף את מרבית ההמצאות והאמנויות; ההתיישבות יוצרת את החברה, את המדינה ואת יחסי המשפט. משנגזר על האדם לעבוד את האדמה, נפתח הפתח להתפתחות האנושות. אך מאידך: האיכר הוא עבד לשדהו, ואדמתו מושכתו אליה. משנתן את צוארו בעול רדיפת הקניין, גם רוחו נעשית כפופה. אפשר להשפיע עליו על ידי שאיפתו לרכוש. דבר זה מביא לידי עבדות, ואדם משתעבד לחברו. זאת ועוד: בנקל יבוא לידי הערצת כוחות - הטבע, שבהשפעתם תלוי שגשוג שדהו. האמונה בה' ובמעלת האדם אבדה לראשונה אצל עמים חקלאיים; שם התפתחו לראשונה עבדות ואלימות.

כנגד זה, מעלה יתרה נודעת לחיי הרועה. עיקר עיסוקו ביצורים חיים; הטיפול בהם מעורר רגשות אנושיים והשתתפות בצער הבריות. קניינו הוא נייד; המקנה זקוק לטיפול הרועה, אך אין קיומו בידי אדם. כך יינצל הרועה מסכנת הפרצה בערך עצמו ורכושו. משלוח ידו לא יעסיק את כל כוחותיו; אין הרוח נרתמת כל כך לעבודה, ועודנה פנויה לערכים אלהיים ואנושיים. משום כך היו אבותינו רועים, ומשה ודוד רעו את העדר. וכנגד זה אנחנו מוצאים, כי תועבת מצרים כל רועי צאן. כל חסרונות החקלאות שנזכרו לעיל היו מצויים במצרים. תרבות מצרים היתה תלויה בחקלאות; היא התבטאה באלימות מחד - ובשעבוד האדם מאידך. העבודה היתה ייעוד האדם. לא היה שם ערך לאדם כשהוא לעצמו,

לא היה לו כבוד ולא נותרה לו חירות. המצרי נולד כעבד למקצוע. האמונה בה', חירות האדם וצלם האלהים - נשתמרו רק בלב אבותינו הרועים. אכן, רבי המדינה במצרים כלכלו את מעשיהם בתבונה, - שעה שהשניאו על עמם כל רועי צאן. כך התגלע הדבר לאחר מכן. הנוכל להסיק מתוך כך למפרע, שהבל היה רועה צאן על פי טבעו ואפיו? אמת, האדם נועד לעבוד את האדמה, ולא לרעות את הצאן. וזה גם ייעוד ישראל - על פי התורה ובזכות התורה. אך התורה הקדימה מה רפואה לסכנות הכרוכות בחקלאות והתקינה תקנות כנגד האלהת הרכוש. השבת והשמיטה מעידות לעד, כי לה' הארץ והאדם הוא עבדו. חוקי החקלאות - כדוגמת כלאים וערלה מחד ולקט, שכחה ופאה מאידך - מזכירים לאדם את מציאות ה' ומזהירים על אחוה וריעות. כך פותרת התורה את הבעיה הרוחנית של החקלאות; כך היא מקימה מדינה של חקלאים עובדי ה', שכולם חברים באחוה ושיוון. אך מחוץ לתחום התורה נשקפת סכנה לאמונה בה' ולחירות ולשיוון של כל בני האדם. ובכן, הבל היה רועה צאן; ואילו קין, "אוהב הקניין", היה עובד אדמה.

9. במדבר פרק לב פסוקים א-ה

וּמְקַנְהָ | רַב הָיָה לְבְנֵי רְאוּבֵן וּלְבְנֵי-גָד עֲצוּם מְאֹד וַיִּרְאוּ אֶת-אֶרֶץ יַעֲזֵר וְאֶת-אֶרֶץ גִּלְעָד וְהֵנָּה הַמְּקוֹם מְקוֹם מְקַנְהָ: וַיִּבְאוּ בְנֵי-גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן וַיֹּאמְרוּ אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל-נְשֵׂי־אֵי הַעֵדָה לֵאמֹר: עֲטֹרוֹת וְדִיבּוֹ וַיַּעֲזֵר וְנִמְרָה וְחִשְׁבוֹן וְאֶלְעָלָה וּשְׁבֻם וַיָּבֹאוּ וַיַּעֲנוּ: הָאֶרֶץ אֲשֶׁר הִכָּה יְהוָה לְפָנָי עֵדֶת יִשְׂרָאֵל אֶרֶץ מְקַנְהָ הִוא וְלַעֲבָדֶיךָ מְקַנְהָ: (ט) וַיֹּאמְרוּ אִם-מִצְאָנוּ חַן בְּעֵינֶיךָ יְיָ אֶת-הָאֶרֶץ הַזֹּאת לַעֲבָדֶיךָ לְאַחֲזָהּ אֶל-תַּעֲבָרְנוּ אֶת-הַיַּרְדֵּן:

10. דברים פרק כ"ו

פרשת כי תבוא
 (א) וְהָיָה כִּי-תָבֹאוּ אֶל-הָאֶרֶץ אֲשֶׁר יִקְנֶה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ נַחֲלָה וַיִּרְשָׁתָהּ וַיִּשְׁבַּתָּ בָּהּ:
 (ב) וְלִקְחֹתָ מִרְאשִׁיתָ! כָּל-פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְרֵא מֵאֶרֶץ אֲשֶׁר יִקְנֶה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וְשָׂמַתָּ בְּטָנָא וְהִלַּכְתָּ אֶל-הַמְּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְקֹנֶה אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שֵׁם:
 (ג) וּבָאתָ אֶל-הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הֵהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הַגִּדְתִּי הַיּוֹם לִיקְנֶה אֱלֹהֶיךָ כִּי-בָאתִי אֶל-הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נָשַׁבַּע יְקֹנֶה לְאַבְתָּיִינוּ לְתַת לָנוּ:

11. תהלים פרק ע"ח

(עא) מאחר עלות הַבֵּיאוֹ לְרֵעוֹת בֵּיעֶקֶב עִמּוֹ וּבִישְׂרָאֵל נַחֲלָתוֹ:

12. רש"י תהלים פרק ע"ח פסוק ע"א

(עא) מאחר עלות הביאו - שהיה רועה לאביו הצאן המניקות שהיה רחמני ומוציא הגדיים תחלה ומאכילן ראשי עשבים העליונים שהם רכים, ומוציא התיישים אחריה' ואוכלין אמצע העשבים ואחר כך מוציא הזקנות ואוכלות השרשים אמר הקדוש ברוך הוא ראוי הוא זה להיות רועה את עמי: